অধ্যায় ২ ঃ সামাজিক লিংগৰ লগত সম্পৰ্কিত মৌলিক ধাৰণাসমূহ

অধ্যায় গাঁথনি

২.১ উদ্দেশ্য
২.২ পৰিচয়
২.৩ সামাজিক লিংগৰ বৈষম্য
২.৪ পিতৃতান্ত্রিকতা আৰু মাতৃতান্ত্রিকতা
২.৫ সামাজিক লিংগৰ ন্যায়
২.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
২.৭ অধিক জানিবলৈ
২.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান
২.৯ আৰ্হি প্রশ্ন

২.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- সামাজিক লিংগৰ বৈষম্যৰ বিষয়ে অৱগত হ'ব
- পিতৃতান্ত্রিকতাৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব
- সামাজিক লিংগৰ ন্যায় সম্পর্কে সম্যক ধাৰণা লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হ'ব।

২.২ পৰিচয়

সামাজিক লিংগ হৈছে সামাজিক আৰু আর্থিক কার্যকলাপ নির্ধাৰণৰ প্রাথমিক ভিত্তি। আর্থসামাজিক ক্ষমতা নির্বিশেষে বস্তুগত জগতখনত সামাজিক লিংগৰ বৈষম্য দেখা যায় যদিও দেশ আৰু সময় ভেদে বৈষম্যৰ মাত্রাসমূহ বেলেগে বেলেগ হয়। অধিকাংশ সমাজত পুৰুষসকল সামাজিক, আর্থিক আৰু ৰাজনৈতিক ক্ষেত্রত নাৰীৰ তুলনাত উন্নত স্থান অধিকাৰ কৰি থকা বাবে সামাজিক লিংগ বৈষম্য সমাজসমূহৰ এটা বৈশিষ্ট্য হিচাপে পৰিগণিত হৈছে। বিগত দুটা দশকত সামাজিক লিংগৰ এই বৈষম্যক দূৰ কৰাৰ প্রচেষ্টাই আন্তঃৰাষ্ট্রীয় আৰু ৰাষ্ট্রীয় ৰাজনীতিত এক গুৰুত্বপূর্ণ স্থান অধিকাৰ কৰিছে। সামাজিক লিংগৰ এই বৈষম্য সম্পদৰ উপলব্ধতা তথা নিয়ন্ত্রণৰ ওপৰতে কেবল নির্ভৰশীল হৈ থকা নাই। লিংগ সম্পর্কীয় নীতি আৰু পৰম্পৰাগত বদ্ধমূল ধাৰণাৰ জৰিয়তে পুৰুষ আৰু নাৰী সম্পর্কীয় আচৰণ নির্ধাৰণ কৰা কার্যই উভয়ৰে মাজত বৈষম্যৰ সৃষ্টি কৰে (Ridgeway, 2011)। প্রস্তাৰিত এই অধ্যায়টিত সামাজিক লিংগৰ লগত সম্পর্কিত কিছুমান মৌলিক ধাৰণাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰা হ'ব।

২.৩ সামাজিক লিংগৰ বৈষম্য

সাধাৰণ অৰ্থত বিভিন্ন বৈশিষ্ট্যৰ ভিত্তিত মানুহক অসমান ৰূপে গণ্য কৰা প্ৰক্ৰিয়াকে বৈষম্য আখ্যা দিয়া হয়। Quillianৰ মতে বদ্ধমূল ধাৰণা, পক্ষপাতমূলক আচৰণ, বৰ্ণবৈষম্য আদিয়ে মানুহৰ মনত বৈষম্যৰ বীজ ৰোপণ কৰে। অভিধাৰ পৰাই এই কথা সহজে অনুমান কৰিব পাৰি যে লিংগৰ ভিত্তিত ব্যক্তিক অনৈতিক বা অসভ্য আচৰণ কৰাই হৈছে লিংগ বৈষম্য। প্ৰায়ে দেখা যায় যে মহিলাসকলক তেওঁলোকৰ লিংগৰ বাবে বিভিন্ন সুবিধাৰ পৰা বঞ্চিত কৰাৰ লগতে তেওঁলোকৰ অধিকাৰো খৰ্ব কৰা হয়। মহিলাসকলক পুৰুষৰ তুলনাত শাৰীৰিক আৰু মানসিকভাৱে হীন হিচাপে গণ্য কৰাৰ উপৰিও তেওঁলোক সম্পূৰ্ণৰূপে পুৰুষৰ নিয়ন্ত্ৰণত থাকিবলগীয়া হয়। আজিও পুত্ৰ সন্তান জন্ম হ'লে আশীৰ্বাদ হিচাপে গণ্য কৰি আনন্দ কৰাৰ বিপৰীতে কন্যা সন্তানৰ জন্মক বোজা বুলি ভবা হয়। পত্নীৰ ওপৰত চলা নিৰ্যাতন বৰ্তমান গতানুগতিক ঘটনাত পৰিণত হৈছে আৰু পত্নীক নিজৰ অধীনত ৰখাৰ উপায় ৰূপে চিহ্নিত হৈছে। দেখা যায় ছোৱালীবোৰক কম বয়সতে সিহঁততকৈ যথেষ্ট ডাঙৰ ল'ৰালৈ বিয়া দিয়া হয়। পৰিয়ালৰ সন্মান নাৰীৰ সৈতে জড়িত হৈ থাকে বুলি তেওঁলোকৰ কৰ্ম, আচৰণ তথা চলন-ফুৰণৰ ওপৰত কঠোৰ দৃষ্টি ৰখা হয় যাতে তেওঁলোকে পৰিয়ালৰ সন্মানত কলংকৰ দাগ সানিব নোৱাৰে। মহিলাসকলক সততে ঘৰৰ ভিতৰত থকাৰ পোষকতা কৰা হয় আৰু মহিলাসকলক পৰিয়ালৰ কোনো পুৰুষ সদস্যৰ সৈতেহে বাহিৰলৈ যোৱাৰ অনুমতি প্ৰদান কৰা দেখা যায়। কিছুমান সমাজত আকৌ মহিলাসকলৰ ওপৰত পৰ্দা প্ৰথাৰ নীতি জাপি দিয়া হয়। এই প্ৰথা অনুসৰি বাহিৰলৈ যোৱাৰ সময়ত মহিলাসকলে চকুৰ বাহিৰে শৰীৰৰ সমস্ত অংশ কাপোৰেৰে ঢাকি ৰাখিব লাগে। ভাৰতৰ কিছু অংশতহে মহিলাসকলক সন্তান জন্মৰ সময়ত চিকিৎসালয়লৈ নিয়া হয়। সাধাৰণতে মহিলাসকলক সমাজে দৈহিক আৰু মানসিকভাৱে দুৰ্বল বুলি গণ্য কৰে। সেয়েহে কোনো বিষয়ৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ তথা বিবাহৰ সময়ত ছোৱালীৰ মত আৰু সন্মতি-অসন্মতিত গুৰুত্ব আৰোপ কৰা নহয়। সকলো ক্ষেত্ৰতে মহিলাসকলক অপৰিপক্ক হিচাপে ভাবি যিকোনো সমস্যাৰ প্ৰতি তেওঁলোকৰ দৃষ্টিভংগীক অপৈণত বুলি ভাবি তেওঁলোকৰ মতামতক আওকাণ কৰা হয়। সমাজৰ দৃষ্টিত বুদ্ধিদীপ্ততা, প্ৰাণচঞ্চলতা, সামৰ্থ্য আদি যোগাত্মক দিশসমূহ পুৰুষৰ লগতহে সম্পৰ্কিত হৈ থাকে। ভাৰতৰ দৰিদ্ৰতা তথা অন্য ৰাষ্ট্ৰৰ তুলনাত পিছ পৰি থকাৰ ক্ষেত্ৰত বহু পৰিমাণে লিংগ বৈষম্য দায়ী। পুৰুষ আৰু মহিলাই সহযোগিতাৰে সমানে কাম কৰিলেহে আজিৰ বিশ্বত আৰ্থিক প্ৰগতি সম্ভৱ। অধিকাংশ মানুহে ভাবে যে নাৰী শিক্ষাই শেষত কোনো প্ৰতিদান নিদিয়ে। ই সম্পূৰ্ণ ভুল ধাৰণা। স্বাস্থ্য সেৱাৰ সুবিধা উপলব্ধ কৰাৰ প্ৰতি কৰা আওকাণ বৰ্তমান প্ৰসুতিৰ মৃত্যু আৰু মনোৰোগৰ এক গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰণ হিচাপে চিহ্নিত হৈছে। ই শিশুৰ স্বাস্থ্যৰ ওপৰতো ঋণাত্মক প্ৰভাৱ পেলায়।

২.৪ পিতৃতান্ত্রিকতা আৰু মাতৃতান্ত্রিকতা

পিতৃতান্ত্রিকতা এনে এটা সামাজিক ব্যৱস্থা য'ত পুৰুষ সদস্যসকলক কেন্দ্রীয় কর্তৃপক্ষ হিচাপে গণ্য কৰা হয়। ই এনে এটা ব্যৱস্থাক সূচায়, য'ত মহিলা, শিশু আৰু সম্পত্তিৰ ওপৰত পুৰুষৰ পূর্ণ কর্তৃত্ব থাকে। পুৰুষৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্রিত এক ব্যৱস্থা হিচাপে পিতৃতান্ত্রিকতা মহিলাৰ অধীনস্থতাৰ ওপৰত নির্ভৰশীল। ইতিহাসৰ পাত লুটিয়ালে দেখা যায় যে এই ব্যৱস্থা বিভিন্ন সমাজ-সংস্কৃতিৰ সামাজিক, ন্যায়িক, ৰাজনৈতিক আৰু অর্থনৈতিক বৈশিষ্ট্যৰ ওপৰত ভিত্তি কৰি গঢ় লৈ উঠিছে। বিগত শতিকাত বহুতো সংস্কৃতিয়ে সমতাৰ ধাৰণাক গ্রহণ কৰিলেও আধুনিক সভ্যতাৰ বিকাশত পিতৃতান্ত্রিকতাৰ যথেষ্ট প্রভাৱ আছে। আভিধানিক অর্থত 'পুৰুষতান্ত্রিকতা' মানে হৈছে 'পিতৃৰ শাসন'। প্রাৰম্ভিকতে 'পুৰুষতান্ত্রিক' অভিধাই পৰিয়ালৰ মুখ্য পুৰুষজনৰ স্বৈৰাচাৰী শাসনক বুজাইছিল। কিন্তু আধুনিক কালত ই সাধাৰণতে কোনো প্রাপ্তবয়স্ক পুৰুষৰ হাতত ক্ষমতাৰ ভাৰ নিয়োজিত হৈ থকা এটা ব্যৱস্থাক বুজায়। নৃতাত্ত্বিক আৰু ঐতিহাসিক তথ্যৰ পৰা এইটো জনা যায় যে অধিকাংশ প্রাগ্ ঐতিহাসিক সমাজ ক্ষমতাৰ ভিত্তিত প্রতিষ্ঠিত হৈছিল আৰু পিতৃতান্ত্রিক ব্যৱস্থাই Pleistocene যুগত হোৱা প্রযুক্তি, কৃষি আৰু গৃহকার্যৰ উন্নতিৰ আগলৈ সমাজত থিতাপি ল'ব পৰা নাছিল। আনহাতে ৰবার্ট এম. ষ্টেজিয়াৰৰ মতে ঐতিহাসিক অধ্যয়নে ঢুকি পোৱা সময়ৰ পূর্বৰ পৰা বর্তমানলৈ পিতৃতান্ত্রিক ব্যৱস্থা আৰম্ভ হোৱাৰ অন্তৰালত কোনো নির্দিষ্ট কাৰণ নিহিত হৈ থকা নাই। একাংশ অধ্যয়নকাৰীয়ে আকৌ দুহাজাৰ বছৰ আগত আৰম্ভ হোৱা পিতৃৰ বংশ নির্ণয়ৰ প্রথাক পুৰুষতান্ত্রিক ব্যৱস্থাৰ আৰম্ভৰ কাৰণ হিচাপে দর্শাইছে। খ্রীষ্টপূর্ব একত্রিংশতিতম শতিকাত প্রাচ্যৰ প্রাচীন অঞ্চলসমূহত পুৰুষৰ হাতত নাৰী অৱদমিত হোৱাৰ প্রমাণ পোৱা যায়। এই সময়ছোৱাত নাৰীৰ প্রজনন ক্ষমতাৰ ওপৰত বাধ্যবাধকতা আৰোপ কৰা হৈছিল। হিব্রুসকলৰ আবির্ভাৱৰ লগে লগে মহিলাসকলক ভগৱান-মানৱৰ সম্পর্কৰ প্রক্রিয়াৰ পৰাও অব্যাহতি দিয়া হয়। এৰিষ্টটলীয় দর্শনতো মহিলাসকলক নৈতিক, বৌদ্ধিক আৰু শাৰীৰিকভাৱে পুৰুষৰ তুলনাত হীন হিচাপে বিবেচনা কৰা হৈছিল। নাৰীক পুৰুষৰ পণ্য বা সম্পদ ৰূপে গ্রহণ কৰা হৈছিল বাবে সন্তান জন্ম দিয়া আৰু পুৰুষক সেৱা কৰাই মহিলাৰ একমাত্র কর্তব্য বুলি সমাজে ভাবিছিল। প্রণিধানযোগ্য যে নাৰীৰ ওপৰত পুৰুষৰ এই নিয়ন্ত্রণক প্রাকৃতিক আৰু পবিত্র হিচাপে গণ্য কৰা হৈছিল। নাৰীবাদৰ অধিকাংশ দৃষ্টিভংগীয়ে পিতৃতান্ত্রিক সমাজ ব্যৱস্থাক নাৰীৰ প্রতি কৰা এক অন্যায় ৰূপে বিবেচনা কৰে। নাৰীবাদী তথা ৰাজনৈতিক চিন্তাবিদ Carole Pateman-এ এইদৰে মত প্রদান কৰিছে, 'পিতৃতান্ত্রিক ব্যৱস্থাৰ যি পুৰুষত্ব আৰু নাৰীত্বৰ মাজৰ পার্থক্য সি ৰাজনীতিৰ স্বাধীনতা আৰু অধীনতাৰ ধাৰণাৰ ওপৰত প্রতিষ্ঠিত। অৱশ্যে নাৰীবাদী তত্ত্বত পুৰুষে নাৰীক দমন কৰিব পৰা সকলো সামাজিক নীতিক পিতৃতান্ত্রিক ব্যৱস্থাৰ অধীন হিচাপে গণ্য কৰে। নাৰীবাদী তত্ত্বসমূহে পুৰুষতান্ত্রিকতাক এটা সামাজিক সংগঠন হিচাপে বিবেচনা কৰে। এই ব্যৱস্থাৰ বিভিন্ন দিশ যুক্তিপূর্ণভাৱে বিচাৰ কৰি পৰিৱর্তন কৰিব পাৰি। অধিকাংশ সমাজতত্ত্ববিদে

পিতৃতান্ত্রিকতাৰ জৈৱিক ব্যাখ্যাক মানি লোৱা নাই। তেওঁলোকৰ মতে সামাজিক আৰু সাংস্কৃতিক নীতিসমূহেই পুৰুষ আৰু নাৰীৰ লিংগ সম্পৰ্কীয় কৰ্তব্য নিৰ্ধাৰণ কৰে। সমাজতত্ত্বৰ মান্য তত্ত্বই পিতৃতান্ত্রিকতা প্রজন্মৰ পৰা প্রজন্মলৈ বাগৰি অহা এক সামাজিক ব্যৱস্থা বুলি কৈছে। এই ব্যৱস্থা আর্থিক উন্নয়নৰ তুলনাত পৰম্পৰাগত সংস্কৃতি তথা নীতি-নিয়মৰ ওপৰত অধিক নির্ভৰশীল হোৱা দেখা যায়। অৱশ্যে পৰিয়াল, গণমাধ্যম আৰু গণমাধ্যমসমূহৰ দ্বাৰা প্রেৰিত লিংগ সম্পৰ্কীয় ধাৰণাসমূহে সমাজত পুৰুষক নিয়ন্ত্রক হিচাপে গঢ়ি তোলাত অৰিহণা যোগায়। ষ্টিভেন গল্ডবার্গকে আদি কৰি একাংশ সমাজ জীৱবিজ্ঞানী (Socio-biologists)ৰ মতে সামাজিক আচৰণ মূলতঃ জিনীয় বৈশিষ্ট্যৰ জৰিয়তে নির্ধাৰিত হয় আৰু পিতৃতান্ত্রিকতাই সামাজিকতকৈ জৈৱিক কাৰণৰ বাবেহে অস্তিত্ব লাভ কৰে। তেওঁলোকৰ মতে পিতৃতান্ত্রিকতা মানৱ সংস্কৃতিৰ এটা বিশ্বজনীন বৈশিষ্ট্য। ১৯৭৩ চনত গল্ডবার্গে লিখিছিল, 'প্রত্যেক সমাজৰ নৃগোষ্ঠীগত অধ্যয়নৰ পৰা প্রাপ্ত ফলাফল অনুসৰি পিতৃতান্ত্রিকতাৰ এই বৈশিষ্ট্য সকলো সমাজতে দেখা যায় আৰু ইয়াৰ মাজত বিশেষ পার্থক্য নাথাকে।' পিতৃতান্ত্রিক ব্যৱস্থাৰ সকলো ব্যাখ্যাই অতীতৰ পৰা নাৰীৰ অধীনতাৰ কাৰণে দাঙি ধৰাৰ লগতে ভৰিষ্যতে ইয়াৰ প্রভাৱ আৰু সফলতাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰে। পিতৃতান্ত্রিকতাই কেবল আমাৰ সমাজ কিদৰে পৰিচালিত হয় সেয়াই আলোচনা নকৰে, কিদৰে নাৰীক নিয়ন্ত্রণ কৰা হয়, তাৰো ব্যাখ্যা আগবঢ়ায়। গতিকে পিতৃতান্ত্রিকতাক 'পুৰুষৰ নিয়ন্ত্রণ' হিচাপে অভিহিত কৰাই অধিক সমীচীন। জনজাতীয় মহিলাসকলে হাবিত আৰু কৃষিক্ষেত্রত কাম কৰিব লাগে বাবে তেওঁলোকে চলাচলৰ ক্ষেত্রত পর্যাপ্ত স্বাধীনতা আৰু সমান আর্থিক অধিকাৰ লাভ কৰে। তেওঁলোকে পুৰুষৰ শ্রেষ্ঠত্ব মানি ল'লেও অন্য অঞ্চলৰ মহিলাসকলতকৈ অধিক স্বাধীনতা উপভোগ কৰে।

মাতৃতান্ত্রিক ব্যৱস্থাত নাৰীক সমাজ ব্যৱস্থাৰ কেন্দ্র হিচাপে মানি লোৱা হয়। অৱশ্যে এনে ব্যৱস্থাত অৱস্থিতি যথেষ্ট সীমিত। ভাৰতত মাতৃসূত্রী ব্যৱস্থাৰ সমধর্মী সমাজব্যৱস্থা পোৱা যায়। ই মাতৃতান্ত্রিক ব্যৱস্থাতকৈ কিছু পৃথক। এই ব্যৱস্থাত উত্তৰাধিকাৰৰ বংশলতা মাতৃৰ জৰিয়তে নির্ধাৰিত হয় যদিও ৰাজনৈতিক ক্ষমতাসমূহ মূলতঃ পুৰুষৰ হাতত থাকে। মাটি আৰু আন সম্পত্তিৰ অধিকাৰ মাতৃৰ বংশলতিকা অনুসৰি নিৰূপিত হয়; কিন্তু ইয়াৰ পৰিচালনাৰ দায়িত্ব ন্যস্ত হৈ থাকে পুৰুষৰ হাতত। মাতৃৰ বংশশতিকাক গুৰুত্ব আৰোপ কৰা এই ব্যৱস্থাত নাৰীক বিশেষ সন্মানৰ চকুৰে চোৱা হয় যদিও পুৰুষ আৰু নাৰীৰ কর্ম, কর্তব্য আৰু নিয়ন্ত্রণ পৃথক পৃথক ৰূপে বিবেচনা কৰাৰ নীতিৰ পৰিৱর্তন নহ'ল। খাচী জনজাতীয় লোকসকলৰ মাজত এটা মতৰ প্রচলন আছে, 'যুদ্ধ আৰু ৰাজনীতি পুৰুষৰ বাবে হোৱাৰ বিপৰীতে সম্পত্তি আৰু সন্তান নাৰীৰ অধীনস্থ বিষয়'। তেওঁলোকৰ শাসক, প্রধানসকল তথা ক্ষমতাৰ নিয়ন্ত্রকসকল পুৰুষ। আনহাতে মহিলাসকলে অর্থনৈতিক দিশত গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে। উদাহৰণস্বৰূপে খাচী মহিলাসকলে সৰু দোকান চলোৱাৰ লগতে স্থানীয় ব্যৱসায়ো পৰিচালনা কৰে। কেৰালাৰ হিন্দু সমাজৰ অংশ কৃষিকার্যত জড়িত নোহোৱা ভূমিৰ গৰাকীসকলৰ দ্বাৰা গঠিত নায়াৰ সমাজৰ মহিলাসকলে ঘৰত থাকি ঘৰুৱা কাম-কাজ

পৰিচালনা কৰাৰ বিপৰীতে পুৰুষসকলে প্ৰতিৰক্ষাৰ দায়িত্ব গ্ৰহণ কৰে। তেওঁলোকৰ তাৰাৰাড়ত (কেৰালাৰ নায়াৰসকলৰ মাতৃসূত্ৰী যৌথ পৰিয়াল) সম্পত্তিৰ স্বত্ব মহিলাসকলৰ হাতত ন্যস্ত থাকে যদিও পৰিচালকসকলে ইয়াৰ চোৱা-চিতা কৰে। এই পৰিচালকসকল সদায় পুৰুষ হয়। লক্ষদ্বীপৰ মাতৃসূত্ৰী মুছলমান পৰিয়ালতো অনুৰূপ পৰম্পৰাৰ প্ৰচলন আছে। কেৰালা আৰু কৰ্ণাটকৰ কিছু সংখ্যক মাতৃসূচী সমাজতহে মহিলা পৰিয়ালৰ মুখীয়াল হিচাপে চিহ্নিত হয়। অৱশ্যে সমসাময়িক কালত সমাজ পৰিচালনাৰ নিয়মৰ পৰিৱৰ্তনৰ ফলত মাতৃতান্ত্ৰিক ব্যৱস্থা লুপ্ত হোৱাৰ উপক্ৰম হৈছে। বজাৰ অৰ্থনীতি, আধুনিক শিক্ষা, যাতায়তৰ সুবিধা আৰু নতুন কৰ্মসংস্থাপনৰ সুযোগ-সুবিধা আদি এই পৰিৱৰ্তনৰ কেইটামান গুৰুত্বপূৰ্ণ কাৰক। পতি, পত্নী আৰু সন্তান থকা ক্ষুদ্ৰ পৰিয়ালত মাতৃসূচী ব্যৱস্থাই পৰম্পৰাগত সমাজৰ যৌথ পৰিয়ালৰ দৰে ভূমিকা পালন কৰিব নোৱাৰে। নতুন শাসন ব্যৱস্থাই নায়াৰ তাৰাৰাড়সকলৰ মাজৰ বিবাহৰ পৰম্পৰাগত নীতিলৈ পৰিৱৰ্তন কঢ়িয়াই অনাৰ লগতে উত্তৰাধিকাৰ সূত্ৰে পোৱা সম্পত্তিৰ অধিকাৰৰ নীতিৰো পৰিৱৰ্তন সাধন কৰিছে। অৱশ্যে মাতৃসূত্ৰী ব্যৱস্থাৰ নীতি-নিয়মসমূহ সম্পূৰ্ণ নোহোৱা কৰি পেলাব নোৱাৰি কিয়নো যিসকল মহিলাই মাতৃসূত্ৰী নীতি এতিয়াও মানি চলি আহিছে, তেওঁলোকে উত্তৰাধিকাৰ সূত্ৰে পোৱা সম্পত্তিৰ ভাগ লাভ কৰাৰ লগতে পৰম্পৰাগত ব্যৱস্থাই তেওঁলোকক প্ৰদান কৰা সন্মান আৰু স্থান অক্ষুণ্ণ ৰখাৰ দাবীও সময়ে-সময়ে উত্থাপন কৰি আহিছে।

বিভিন্ন কৰ্তব্য বা কৰ্ম ধাৰ্য কৰাৰ সময়ত ইয়াৰ বিভাজনসমূহ 'পুৰুষৰ কাম' আৰু 'মহিলাৰ কাম' হিচাপে কৰা হয়। ঘৰুৱা কাম-কাজৰ দায়িত্ব মহিলাৰ ওপৰত ন্যস্ত হৈ থাকে। যদিহে তেওঁলোকে ঘৰুৱা কামত সহায় কৰিবলৈ কোনো কৰ্মচাৰী নিয়োগ নকৰে, তেন্তে পানী অনা, ৰন্ধা, ঘৰ পৰিষ্কাৰ কৰা, নিজৰ লগতে স্বামী আৰু সন্তানৰ কাপোৰ ধোৱা, সন্তানক চোৱা-চিতা কৰাৰ দৰে ঘৰৰ কামবোৰ নাৰীসকলেই কৰিবলগীয়া হয়। পুৰুষসকলে এই কামবোৰ কৰিবলৈ সহজবোধ নকৰে। যেতিয়া পত্নীৰ বেমাৰ হয়, আঁতৰত থাকে অথবা এই কামবোৰ কৰিবলৈ কোনো মহিলা নাথাকে, তেতিয়া পুৰুষসকলে এই কামবোৰ কৰা দেখা যায়। এই ধাৰণাটো আমাৰ সমাজত ইমান গভীৰভাৱে শিপাইছে যে কৰ্ম সংস্থাপনৰ লগত জড়িত মহিলাসকলেও পেচাদাৰী কামৰ লগতে এই ঘৰুৱা কামবোৰ কৰিবলগীয়া হয়। বহুক্ষেত্ৰত আনকি মহিলাসকলে ঘৰৰ দায়িত্ব সুচাৰুৰূপে পালন কৰিব নোৱাৰিলে অপৰাধপ্ৰৱণতাত ভোগাও দেখা যায়। আনহাতে পুৰুষসকলে ঘৰৰ বাহিৰৰ জগতখনৰ কাম-কাজ চোৱা-চিতা কৰে। তেওঁলোকে পৰিয়ালৰ প্ৰয়োজনসমূহ পূৰণ কৰাৰ লগতে বিভিন্ন বিষয়ৰ বিবাদত মধ্যস্থতাকাৰীৰ ভূমিকাও পালন কৰে। সমাজৰ নিম্ন বিত্তীয় পৰিয়ালৰ মহিলাসকলে পৰিয়ালৰ আয়ৰ ক্ষেত্ৰতো অৰিহণা যোগায়। তেওঁলোকে মাটি চহ কৰিব নোৱাৰিলেও কৃষিকাৰ্যৰ অন্যান্য কৰ্মত নিয়োজিত হৈ অৱদান আগবঢ়াব পাৰে। কুটীৰ শিল্পক জীৱিকা হিচাপে গ্ৰহণ কৰা পৰিয়ালৰ মহিলাসকলে পৰম্পৰাগত শিল্প চৰ্চা কৰি তাক আগুৱাই লৈ যায়। ঘৰৰ আয়ৰ ক্ষেত্ৰত তেওঁলোকৰ এই অৱদানক আওকাণ কৰিব নোৱাৰি। সমাজৰ শীৰ্ষতম পদত সাধাৰণতে পুৰুষক দেখা গৈছিল যদিও বৰ্তমান এই দৃশ্যৰ পৰিৱৰ্তন হৈছে আৰু

মহিলাসকলেও লোকসেৱাৰ উচ্চ পদবীসমূহৰ দায়িত্ব নিয়াৰিকৈ পালন কৰি পুৰুষৰ সমানে আয় কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে। জীৱন ধাৰণাৰ ক্রমবর্ধমান ব্যয় আৰু মানদণ্ড বৃদ্ধিৰ দিশটোলৈ লক্ষ্য কৰি আমি এই পৰিৱর্তনক মানি ল'ব লাগে। বর্তমানৰ পৰিৱর্তনসমূহে পুৰুষতান্ত্রিকতাক সম্পূর্ণৰূপে মানি ল'ব নিবিচাৰে যদিও পৰম্পৰাগত ব্যৱস্থাই ইয়াক পূর্ণৰূপে আঁতৰাই পেলোৱাৰ প্রতিও সমর্থন নজনায়।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

ক) প্রশ্ন নং ১ ঃ মাতৃসূত্রী ব্যৱস্থা অনুসৰণ কৰা সমাজ এখনৰ নাম লিখক।

.....

প্রশ্ন নং ২ ঃ লিংগ বৈষম্যই কি অর্থ প্রকাশ কৰে?

.....

২.৫ সামাজিক লিংগৰ ন্যায়

সামাজিক লিংগৰ ন্যায় বা চমুকৈ লিংগগত ন্যায় এটা আপেক্ষিকভাৱে বহল ধাৰণা, যিয়ে জীৱনৰ প্রতিটো দিশকে প্রভাৱিত কৰি আছে। ইতিহাসে ঢুকি পোৱা সময়ৰ আগৰ পৰাই আমি এনে এখন পিতৃতান্ত্রিক (কিছুমান বিশেষ দৃষ্টান্তক বাদ দি) আৰু সামন্তবাদী সমাজত বাস কৰি আহিছো, য'ত মহিলাসকলে সদায় গৌণ স্থান লাভ কৰে। নাৰীসকলৰ প্রতি সন্মান আৰু মৰমৰ ভাব ব্যক্ত কৰিলেও তেওঁলোকক সদায় ঘৰৰ ভিতৰত আবদ্ধ কৰি ৰখা হৈছিল। সাধাৰণতে গৃহসজ্জা, সন্তান, পৰিয়ালৰ ৰুগীয়া আৰু বয়স্ক লোক আদিক চোৱা-চিতা কৰাৰ দৰে অধিকাংশ অবৈতনিক কাম মহিলাই কৰিব লগা হয়। সামাজিক-সাংস্কৃতিক স্বাধীনতাৰ অভাৱৰ বাবে তেওঁলোক সততে শোষণৰ বলি হ'ব লগা হয়। এই শোষণৰ বিৰুদ্ধে সজাগ কৰি তুলিবলৈ সামাজিক, নৈতিক, অর্থনৈতিক, ৰাজনৈতিক, ন্যায়িক তথা সাংবিধানিক ব্যৱস্থাৰ পৰিৱর্তন সাধন কৰি সমাজখনক সংস্কাৰ কৰাৰ প্রয়াস ইতিমধ্যে আৰম্ভ হৈছে। লিংগৰ সমতা আৰু লিংগগত ন্যায়ে বিগত সময়ত যথেষ্ট লেহেমীয়া গতিৰে অগ্রগতি লাভ কৰিছে। পুৰুষৰ ওপৰত মহিলাৰ নির্ভৰশীলতা অথবা পুৰুষৰ তুলনাত মহিলাৰ গৌণ স্থান বিগত কেইবা শতিকাৰ পৰাই সকলো সমাজ আৰু দেশত চলি আহিছে। বর্তমান একবিংশ শতিকাতহে পুৰুষ আৰু মহিলা উভয়কে সমানে গুৰুত্ব দিবলৈ আৰম্ভ কৰা হৈছে। অধ্যাপক অমর্ত্য সেনৰ দৃষ্টিত, 'বিগত বছৰসমূহত কৰা পৰীক্ষামূলক গৱেষণাৰ পৰা এইটো ফলাফল লাভ কৰা হৈছে যে পৰম্পৰাগত অর্থনৈতিক আৰু সামাজিক ক্ষেত্রত মহিলাই যথেষ্ট নিম্নগামী অৱস্থাৰ সন্মুখন হৈছে। ইউৰোপ আৰু উত্তৰ আমেৰিকা (আৰু জাপানত) লিংগ বৈষম্যৰ প্রভাৱ দেখিবলৈ পোৱা যায়। তৃতীয় বিশ্বৰ দেশসমূহৰ একাংশত লিংগ বৈষম্যৰ

ঘটনাই যথেষ্ট জটিল ৰূপ ধাৰণ কৰিছে।'

জানি থোৱা ভাল

তৃতীয় বিশ্বৰ দেশ— বিশ্বৰ উন্নয়নশীল দেশসমূহক তৃতীয় বিশ্বৰ দেশ হিচাপে জনা যায়।

নাইলা কবীৰ (Naila Kabeer)-এ দিয়া মত অনুসৰি, 'সামাজিক লিংগৰ এটা ৰাজনৈতিক-অর্থনৈতিক দিশ আছে, যিয়ে শ্ৰম, সম্পত্তি তথা অন্যান্য সম্পদৰ বিতৰণত গুৰুত্বপূর্ণ ভূমিকা পালন কৰে। ই উৎপাদনশীল আৰু পুনৰুৎপাদনশীল শ্ৰমৰ বিভাজন কৰে য'ত মহিলাক পিছৰ উৎপাদন প্ৰক্ৰিয়াটোৰ দায়িত্ব প্ৰদান কৰা হয়। ই বহুতো সমাজত ভূমি আৰু সম্পত্তিৰ অ-সম বিভাজন কৰে, যাৰ ফলত মহিলাসকলে সম্পত্তিৰ কোনো অধিকাৰ লাভ নকৰে অথবা পুৰুষৰ তুলনাত যথেষ্ট সীমিত অধিকাৰ লাভ কৰে। আকৌ কেতিয়াবা তেওঁলোকৰ অধিকাৰ লাভৰ ক্ষেত্ৰত পৰিয়ালৰ সদস্যইও বাধ্যবাধকতা আৰোপ কৰে। ই শ্ৰমৰ বজাৰখনকো সু-গঠিত কৰে। এই ব্যৱস্থাত পুৰুষক শ্ৰমৰ বাবদ অধিক অনুদান দিয়াৰ লগতে নিয়মীয়া খণ্ড (formal sector) তথা মেনেজাৰৰ সমানুপাতিক পদ প্ৰদান কৰাৰ বিপৰীতে মহিলাসকলক কম দৰমহা প্ৰদান কৰি অনিয়মীয়া খণ্ডত জড়িত কৰায়। অধ্যাপক Anne Philipsৰ মতে, 'লিংগগত বৈষম্য সাধাৰণতে অসমতাৰ লগত জড়িত হৈ থাকে। মহিলা আৰু পুৰুষৰ পার্থক্যৰ দিশবোৰেও মহিলাক বহু ক্ষেত্ৰত কম গুৰুত্বপূর্ণ হিচাপে বিবেচনা কৰাত অৱিহণা যোগাইছে। 'বিগত সময়ত গণতন্ত্ৰ আৰু মানৱ অধিকাৰৰ বিভিন্ন দিশসমূহ প্ৰসাৰৰ বাবে ব্যাপক প্ৰয়াস আৰম্ভ হৈছে যিয়ে লিংগগত ন্যায়ক গুৰুত্ব সহকাৰে বিচাৰ কৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে।' মহিলাসকলৰ দৃষ্টিকোণৰ পৰা ক'বলৈ গ'লে বজাৰৰ লগত সম্পর্কযুক্ত আন এটা বিয়োগাত্মক দিশ আছে। যিহেতু বজাৰ ব্যৱস্থাই দৰহীন পণ্য আৰু সেৱাৰ মূল্য নিৰূপণ কৰিব নোৱাৰে, সেয়েহে পৰিয়ালক শুশ্ৰূষা কৰা, সন্তানক চোৱা-চিতা কৰাৰ দৰে মহিলাই কৰা কামবোৰৰ হিচাপো কৰোতে অসুবিধা হয়। ফলত সমগ্ৰ বজাৰ ব্যৱস্থাটোৱে পুৰুষকেন্দ্ৰিক হৈ পৰে, কিয়নো মহিলাসকলে কৰা বেছিভাগ কামেই বজাৰ ব্যৱস্থাই সামৰি নোলোৱা কাম। UNIFEMৰ প্ৰতিবেদন অনুসৰি, 'বিংশ শতিকাৰ নৱম দশকৰ শেষৰফালে উদ্যোগ আৰু সেৱা খণ্ডত মহিলাসকলৰ আয় গঢ় হিচাপত পুৰুষৰ আয়ৰ ৭৮ শতাংশ আছিল।'

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

খ) খালী ঠাই পূৰণ কৰক ঃ

তেকাৰ নৱম দশকৰ শেষৰফালে উদ্যোগ আৰু সেৱা খণ্ডত মহিলাসকলৰ আয় গঢ় হিচাপত পুৰুষৰ আয়ৰ _____ শতাংশ আছিল।

.....

প্ৰশ্ন নং ২ ঃ _____ কিছু অংশত লিংগ বৈষম্যৰ ঘটনাই যথেষ্ট জটিল ৰূপ ধাৰণ কৰিছে।

.....

২.৬ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- লিংগ হৈছে সামাজিক আৰু আৰ্থিক কাৰ্যকলাপ নিৰ্ধাৰণৰ প্ৰাথমিক ভিত্তি।
- আৰ্থসামাজিক ক্ষমতা নিৰ্বিশেষে বস্তুগত জগতখনত সামাজিক লিংগৰ বৈষম্য দেখা যায় যদিও দেশ আৰু সময় ভেদে বৈষম্যৰ মাত্ৰাসমূহ বেলেগ বেলেগ হয়।
- অভিধাৰ পৰাই এই কথা অনুমান কৰিব পাৰি যে লিংগৰ ভিত্তিত ব্যক্তিক অনৈতিক বা অসভ্য আচৰণ কৰাই হৈছে লিংগ বৈষম্য।
- প্ৰায়ে দেখা যায় মহিলাসকলক তেওঁলোকৰ লিংগৰ বাবে বিভিন্ন সুবিধাৰ পৰা বঞ্চিত কৰা হয় তথা তেওঁলোকৰ অধিকাৰো খৰ্ব কৰা হয়।
- পিতৃতান্ত্ৰিকতা এটা সামাজিক ব্যৱস্থা, যিটো ব্যৱস্থাত পুৰুষ সদস্যসকলক কেন্দ্ৰীয় কৰ্তৃপক্ষ হিচাপে গণ্য কৰা হয়।
- ই এনে এটা ব্যৱস্থাক সূচায়, য'ত মহিলা, শিশু আৰু সম্পত্তিৰ ওপৰত পুৰুষৰ পূৰ্ণ কৰ্তৃত্ব থাকে।
- পুৰুষৰ দ্বাৰা নিয়ন্ত্ৰিত এক ব্যৱস্থা হিচাপে পিতৃতান্ত্ৰিকতা মহিলাৰ অধীনস্থতাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল।
- সামাজিক লিংগৰ ন্যায় বা লিংগগত ন্যায় এটা আপেক্ষিকভাৱে বহুল ধাৰণা যিয়ে জীৱনৰ প্ৰতিটো দিশকে প্ৰভাৱিত কৰি আছে।
- তেওঁলোকৰ সামাজিক-আৰ্থিক পৰাধীনতাই শোষণৰ বাট মুকলি কৰে।
- কিন্তু এই শোষণৰ বিৰুদ্ধে সজাগ কৰি তুলিবলৈ সামাজিক, নৈতিক, অৰ্থনৈতিক, ৰাজনৈতিক, ন্যায়িক তথা সংবিধানিক ব্যৱস্থাৰ পৰিৱৰ্তন সাধন কৰি সমাজখনক সংস্কাৰ কৰাৰ প্ৰয়াস ইতিমধ্যে আৰম্ভ হৈছে।

২.৭ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1. Leela Menon, 'Women and Social Attitude', Kerla Calling, March 2004, P. 5

2. Yojana US, Mo.S, Aughst 2001, P. 4
3. United Nation Development Programme (UNDP), Human Development Report 2006.
4. J. A. Rubby, 'A Study of Kudumbashree Project in Kerala', Mahatma Gandhi University, Kottagam, July 2001, P. 28
5. Sharma, Sheetal, 'Empowerment of Women and Property, right key to rural development', Kurukshetra-54, Mo-8, June 2006, P. 47
6. Pager D, Shepherd H (2001) : The Sociology of Discriminication : Racial Discriminication in Employment, houning, Credit and Consumer market. Annual Review of Sociology 34, 181-209
7. Quillian. L (2006) : New Approaches to Understanding Racial Prejudice and Discrimination, Annual Review of Sociology 32 : 299-329.
8. Kelsey CL, Gender Inequality : Empowering Women, Journal of Legal Issues and cases in Business.
9. Baxter, Wright (2000) : The Glass Ceiling Hypothesis : A Comparative Study of the United States, Sweden and Australia. Gender and Society 14 : 278-294
10. Nair S (2015) : More Gender inequality in India than Pakistan, Bangladesh : UN. The Indian Express.
11. Wadesango N (2011) : Is gender equality still an issue? Tensions and contradictions embedding the work of feminists today. J Soc Sci 26 : 163
12. Gender Discrimination (2016) Editorial, Business Recorder.

২.৮ অগ্রগতিৰ খতিয়ান

ক) ১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ খাচী সমাজ

২নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ লিংগৰ ভিত্তিত ব্যক্তিক অর্থনৈতিক বা অসভ্য আচৰণ কৰাই হৈছে লিংগ বৈষম্য।

খ) ১নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৭৮ শতাংশ

২নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ তৃতীয় বিশ্বৰ দেশ।

২.৯ আৰ্হি প্ৰশ্ন

(ক) চমু উত্তৰৰ প্ৰশ্ন (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত)

প্ৰশ্ন ১ ঃ পিতৃতান্ত্ৰিকতা আৰু মাতৃতান্ত্ৰিকতাৰ মাজৰ পাৰ্থক্য উল্লেখ কৰক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ লিংগগত ন্যায়ে কি বুজায়?

(খ) ৰচনাধৰ্মী উত্তৰৰ প্ৰশ্ন (৩০০-৫০০টা শব্দৰ ভিতৰত)

প্ৰশ্ন ১ ঃ পিতৃতান্ত্ৰিক ব্যৱস্থাৰ ওপৰত এটি প্ৰৱন্ধ প্ৰস্তুত কৰক।

*** ***** ***